

Viktorija Amelina (Ukrajina)

Prozaička, autorka dvou úspěšných románů a dětské knihy. Narodila se roku 1986 ve Lvově, ve 14 letech společně s rodinou emigrovala do Kanady, pak se ale vrátila na Ukrajinu. Absolvovala magisterské studium v oboru informačních technologií, a jak sama říká, prožila „cizích třináct let“ budováním kariéry v nadnárodním high-tech byznysu. Od roku 2015, po vydání první knihy *Синдром листопаду, або Homo Compatiens* (*Syndrom listopadu aneb Homo Compatiens*), se věnuje pouze literatuře. Její debutový román vychází z událostí Majdanu a předmluvu k němu napsal známý spisovatel a publicista Jurij Izdryk. Kniha se dočkala literárních ocenění, vřelého přijetí kritikou i překladů do několika cizích jazyků. V roce 2016 vydala Amelina půvabnou knihu pro děti s názvem *Хтось, або водяне серце* (*Někdo aneb Vodní srdce*) a následujícího roku fantastický román *Дім для Дома* (*Dům pro Doma*) o rodině sovětského plukovníka, žijící ve Lvově 90. let přímo v domě, ve kterém vyrůstal spisovatel Stanisław Lem. Román si vysloužil nominaci na prestižní literární cenu LitAkcent 2017 v kategorii próza.

úryvek z románu *Dům pro Doma* překlad Petr Ch. Kalina

Truhla

U Cilyků vysel starý kalendář, z nějakého důvodu dokonce už z roku 1989, ale já už vím, že teď je 93. Ale to, že vrcholí zima, je zřejmé i bez kalendáře.

Neuplynul ani rok a už novým lidem úplně rozumím. Vypadá to, že víc mluví se mnou než mezi sebou. Zvykám si na ně. Ne že bych je milovala, ale už ty podivíny prostě znám.

Do Lvova se přestěhovali v sedmdesátých letech. Přes všechna varování a předsudky poznali, že to „není špatné“ město. Je dokonce hezké; u nemocnic, okresních úřadů a policejních stanic jsou záhony s červenými květinami. Domy vypadají jako v Polsku. Nepršelo tak úplně často. Na zastávku trolejbusu nebo tramvaje je to od domu blízko. Tramvaj z Horodocké je slyšet jenom brzo ráno, pak všudypřítomný hluk všechno spolkne. Ale ono je to jedno; popelářský vůz pod okny nás vzbudí vždycky o několik minut dřív, než zazvoní první tramvaj. Ale stromy jsou husté, vysoké, takové jako všude na Ivanově Ukrajině. A lidi... Ti jsou asi taky stejní jako všude. Ale kamarádi říkají, že je třeba se ještě více zadívat. Pozorněji – protože město není vůbec tak prosté. „Chápete to... vítali fašisty květinami... Náckové.“

Ale to je jedno. Tady bude dům, všechno je už rozhodnuto, konečná: Cilykové tady vystupují. Spolu se všemi věcmi, kufry a krabicemi. Právě tady.

Velká Ba si dobře pamatuje ten pocit: „Konečná, tak, Dome,“ říká mi. „Vlak se zastavil, myslela jsem si to.“

Dvoupokojový byt na Halanově (tak se ta ulice tehdy jmenovala) byl světlý a prázdný. Téměř prázdný. Vedle neprodyšně zavřených dveří, které spojovaly oba pokoje, tady na nové nájemníky čekala opuštěná truhla. Velká truhla ze zčernalého těžkého železa. Bývalí nájemníci asi pospíchali a nestihli ji vzít s sebou. Nebo odjeli někam, kde by se pro tak velký předmět

nenášlo místo? Nebo prostě tu truhlu nedokázali zvednout ani odsunout.

Starý plukovník – tehdy ovšem nebyl starý – dlouho váhal a pak ji nechal na místě.

„Zřejmě je pod ní na parketách takový flek, že ho ničím neutřeš. Ať si stojí. Váží možná jako my všichni dohromady.“

„Možná. Ale vojáci by ji vynesli,“ říkala tehdy manželka i mnoho let poté, co se do bytu vrátily obě dvě dcery, přišli vnuci a objevil jsem se já, nadmíru velký pudl, a všechno to opakovala jako nějaké zaklínadlo. Vyčítala plukovníkovi, že tenkrát promrhal příležitost zbavit se té truhly jednou provždy. Plukovník se ani tehdy ani teď nebránil: vojáci nepochybně všechno vynesou a vynášejí. Ivan byl taky kdysi voják. Ano, všechno by vynesli a všechno přinesli...

Přinášeli věci posbírané po celém socialistickém bloku: tlusté role ázerbajdžánských a gruzínských koberců, polské servisy zabalené do novin Pravda, stohy knížek – sebrané spisy Puškina, Dostojevského, Lenina a Shakespeara, šaty a boty v nesčetných kartonových krabicích, sněhobílou německou skříň, podomácku vyrobené poličky na knížky, železné postele – takové jako mají v kasárnách, – jiné prostě nesehnali, ale co už...

Nábytek rozestavěli vedle starých orientačních bodů: železné truhly a kamen s oprýskanými bílými kachlemi a černými útroby. Kolem cizí truhly a starých kamen stavěli nový život. Ano, právě tady.

„Konečná,“ opakovala Ba tak, jako by i dvacet let poté tomu stále nevěřila. A já jsem si všimal, jak si ti lidé zvykali na dům, jak se učili radovat se z něj. Vybírali „stálá“ místa pro servisy, sošky, knížky a boty na vysokých podpatcích. Vybírali stálá místa a ta se pak ukázala jako dočasná. Cilykové dokonce stále a znovu přemísťovali i přetěžkou německou skříň, tahali ji od jedné stěny k druhé. Už sami, bez vojáků, zadýchávali se námahou, ale nikdy se nevzdali. Na podlaze jsou od těch manévrů vidět škrábance.

Krátkozraká Ba však doufá, že podlaha zůstala bez újm.

Možná, že byt nové nájemníky nepřijal. Ale myslím, že jde jen o to, že se Cilykové odnaučili žít déle na jediném místě. Jak by to mohli umět? Ještě nikdy se jim nepodařilo vybalit úplně všechny věci, vždycky něco zůstalo v kartonové krabici, která se určitě ještě bude hodit na další stěhování.

Ale ať už přestavovali nábytek jakkoliv, truhla byla vždycky tam, kde ji předchozí nájemníci nechali.

Když se máma Olja po rozvodu přestěhovala zpátky k rodičům (jen tak mohla přežít, ve více lidech se žije levněji, jelikož Oljino osobní fiasko se krylo s tím obecně-ekonomickým), sloužila železná truhla malé Marusji jako postýlka. Truhlu vystlali několika dekami, na spojovací dveře, před nimiž truhla stála, pověsili květovaný koberec koupený, jak potvrzuje Ba, před sto lety v samotném Ázerbajdžánu; konečně se k něčemu hodil. Ve dne se truhla měnila na místo pro hraní. Modrooké panenky zde prožívaly své životy plné rodinných dramát, přistávaly zde umělohmotná letadla vyprošená na dědečkovi a vzata bez dovolení z kredence.

Když Marusja ještě viděla, byla pro ni truhla černá a nezajímavá. Konečně, přesně taková je. Dokonce ani nijak nevoní. Truhla zkrátka byla. A v bytě je možné najít mnohem zajímavější věci: strašidelné porcelánové ryby s rozšklebenými tlamami, servis „Madonna“ německé

továrny Kahla, drahocenný dárek od starší dcery, která nakonec taky zůstala bez chlapa (ten se dal na pití, když jeho vojenský oddíl utekl z Německa, čímž opustil kasárna i sny koupit ještě několik servisů) a stříbrná lžička s monogramem, kterou kdysi přivezl hrdina pradědeček, odkud byste řekli, – ze samotného Berlína!

Pravda je, že Marusji v době, kdy ještě viděla, zakazovali se všech těchto pokladů dotýkat. Mohla se na ně jen dívat skrz vlastní odraz na skle kredence, když se jí pod nohama kýval bez dovolení vzatý taburet. Zákazy přece vždycky jen přidávají na zajímavosti. Díky těm zákazům si Marusja všechny ty krámy zapamatovala: dodnes je schopna je do nejmenších podrobností popisovat a zmýlit se maximálně v barvě šatů polonahých žen z talířků „Madonny“ (kdo, tak vzdálený křesťanství, nazval tímto způsobem onen sovětskými ženami vysněný servis?). Poté, co Marusja ztratila zrak, dozvěděla se o truhle mnohem víc. Nejspíš se pro děvčátko stala jakýmsi ostrůvkem, domovem v náhlé a dosud nepochopitelné temnotě. Truhlu mohla poznávat pomocí doteků, mohla na ni sahat, jak dlouho chtěla, ale stejně ji celou neprostudovala. Horní část má složitý vzorek: nějaké lístečky, kterých si dřív nevšimla. Zdá se, že jsou dubové, jako na stropě. Nebo jsou javorové? Marusja ten strom nedokázala určit. A když se zeptala dospělých, tak ti se o to taky přeli. Každý viděl svoje. A ještě tam byla nějaká hranatá konstrukce uprostřed víka. Marusja jednou z nudy po už pokolikáté pohládila vzorek a narazila na to záhadné (tedy ve skutečnosti dobře známé) hranaté „něco“. To se už stalo mockrát, ale najednou, bez varování, vyskočila s hlasitým cvaknutím záklopka...

„Jako pes zubama,“ vysvětlovala Marusja svůj úlek.

Děvčátko vykřiklo, rozplakalo se, rozběhlo se přes síní, cestou naráželo do stěn, strhlo starý kalendář z hřebíku a přiletělo do druhého pokoje, kde jako vždycky seděla v mohutném křesle Velká Ba.

„Co blázníš, moje malá, to je jenom klíčová dírka,“ řekla, když prozkoumala truhlu.

„Klíčová dírka-a?“

Děvčátko si nikdy nemyslelo, že ten divný předmět, na který si staví panenky, má nějaký vnitřek. Že je tam pod víkem možná schované opravdové něco, a dokonce, když v noci spí, tak to ono tam taky spí, anebo nespí.

Marusja si ještě nebyla jistá: najednou tam uvnitř žije někdo strašidelný nebo se tam skrývá tajný vchod do jiných zemí, které nemusí být pohádkové. Možná je tam zločinci vykopaný tunel do Polska, Rakouska, Ruska, Maďarska, nějaké Ameriky nebo dokonce skrz vesmír na jinou planetu.

Vzpomínám si, jak mi různí lidé nadšeně vyprávěli jednu a tu stejnou příhodu: jak se Marusja s rukama třesoucíma se strachy odvažuje přesvědčit se, že tam klíčová dírka opravdu je. Marusjin ukazováček se do ní dokonce vejde, a navíc projde skrz. Jak má ten klíč vypadat? Určitě musí být veliký. Opatrně Marusjo! Prst ti může v zámku uvíznout a pak už ho nikdy nevytáhneme! Dítě musíte strašit s urputností, protože jen tak jednoduše dítě nevystašíte.

„Babičko, pojď, otevřeme tu truhlu!“ takže ji nevystašili.

Ne ne, Marusjo. Co si to zase vymýšlíš? Truhla se nedá otevřít. Zasáhl dokonce děda a prohlásil: „Nemáme klíč!“

Plukovník se někdy tak rychle zapojí, jindy předstírá špatný sluch a dělá, že nic nevnímá, že

si létá na svých krátkých rádiových vlnách. Všichni si najednou postavili hlavu: klíč není a hotovo. Babička říkala, že někde je? Ano, před chvílí to řekla...

„Ale ten klíč se dávno ztratil, sluníčko. Ještě před tím, než v tomto bytě začala bydlet naše rodina.

Marusja tomu neuvěřila a nevěří dodnes. Když je zámek, musí být i klíč. Musí být někde blízko. Marusja nezažila záhady bez rozluštění, otázky bez odpovědi a zámky bez klíčů. Prostě nikdy. A Marusja měla tehdy už šest let, to je seriózní věk. Děvčátko si je jisté: stará truhla patří babičce, Velké Ba, a domýšlí si: vevnitř jsou uloženy překrásné krajkové šaty, ještě z těch dob, kdy byli všichni chlapci rytíři a děvčata princeznami a všichni spolu byli šťastní. Ty samé šaty, v nichž (protože jaké mohly být tehdy starosti?) si stihla zatancovat na královském bálu babička s dědečkem. Velká Ba se smutně usmívá. Jí samotné se asi zdá, že ve své době mohla sotva zažít ty bály a krále...

Ale to zřejmě nikdo z lidí nestihl: ani Lilja Cilyk – Velká Ba, ani skuteční majitelé truhly, kteří ji tady z nějakého důvodu nechali, ani ti, co žili v bytě po nich ji nevyhodili (je příliš těžká, že?) až dokud na konci 70. let nezískali Cilykové dekret na tento byt.

„Ty časy,“ vzdychá Velká Ba, „byly a zase jsou těžké...“

A já si pomyslí: zase jsou na vině lidské „časy“. Takový divný důvod.

Ale Cilykům je hřích naříkat. Cilykové jsou děti štěstěny.

Vím jedno, v „časech“ dětství Velké Ba prošla světem válka, Ba se dosud raduje, že prošla jen kolem ní a ukradla jen cizí rodiče. Černý pták si nevšiml tehdy ještě nevelikého, ba malinkého hubeného děvčátka Lili. A to je veškerá radost. Jaké krajkové šaty, jaké bály? Skončila válka a skončilo všechno to, na co se mlčením zapomnělo; a to všechno se Cilykům vyhnulo. Černý pták nechal chlapce Váňu žít na východě Ukrajinské sovětské socialistické republiky. Dívka Lilja, když vyrostla, ho nikdy potom nepouštěla do cizích válek. Nebo si myslela, že ho nepouští? Víte, vojáci stále někam jezdí, stále létají: říkají, že na střelnici, na školení nebo zkrátka prohnat letadlo někam přes půl země... A jak máš vědět kam? Nejsi fena, po návratu nerozeznáš zápach. Kde jsou ta školení? Proč je školí? Na koho míří sovětské letci z výšky toho černého ptáka?

Míří... Cílí... Plukovník prý už od seznámení s Lili až doteď stále opakuje: „Příjmení Cilyk je od slova cílit.“ Poručík, kapitán, major, plukovník Cilyk nikdy nemine, říká a směje se. A potom vypráví, tak často, že už mě to unavuje. Existuje ale i jiná verze. A já nevím, které z nich věřit.

Nejlepší kamarád ještě ze školy, Vasyl, rodem z nějakého hornického městečka, Ivana rád popichoval: Cilyk není od slova cílit!

Cilik je neveliký masiv horniny, který po vytěžení ložiska zůstane celý. Oni to tam na Doněcku znají.

„Celý! Plný rudy, chápeš?“ křičel Vasyl, když se napil. „Jako láskou netknutá holka!“

„Zmlkni, Vasjo... Jdi...“

„Kam? Domů? A ty Ivánku půjdeš se mnou?“ zalykal se smíchem Vasyl a myslel si, že jeho městečko a Ivanova vesnice u Charkova stojí vedle sebe, že je to sousední ulice.

Mluvili skoro stejným nářečím (ne před cizími, jen mezi sebou). A Vasja vždycky, když se

napil, dělal si legraci z Cilyků. Možná proto, že se mu stýskalo po domově, sestry mu stále psaly dopisy a s těmi dopisy k němu přilétaly šachty, haldy a bílé květiny, co měli u domu. Ještě existovala jakási hrozně chytrá klasifikace těch cilyků: cilyky protipožární, cilyky ochranné, cilyky záchranné...

„Ale pokud je to možné, je lepší chránit ložisko něčím opravdu silným a ne cilykem,“ smál se znovu. „Protože co ty jsi milý Cilyku za bariéru? Lepší je tam dát něco betonového. Takže si můžeš klidě lítat. A sovětská vláda zatím používá beton! A ty si lítej...“

„Vasjo a cilyky proti kecům jsou? Jsou? Protože ty meleš takové blbosti...“ Jenže na opilého Vasyla nikdy nic nepůsobilo (někdy ani na střízlivého). Ještě že všichni důstojníci okolo byli taky tak opilí, taky mleli nesmysly, vyrazovali tajemství – osobní i státní o staré velké válce i o nových malinkých válkách, o všem, co na zemi vidět nemusíte, když nechcete, ale uvidíte to z nebe, protože tam nahoře není kam odvrátit pohled.

„A můj kamarád ve dvašedesátém sloužil v Rostovské oblasti... V Novočerkasku...“ říkal někdo a myslel si, že mluví potichu.

A začalo... Pšššt.... Pšššt... Proč pšššt? Politruk je taky opilý. Nebo to jenom dělá? Ale je správně, že jste je postříleli... správně...

„A můj brácha byl v Praze...“

Pšššt.

Jenom Vasyľ od Doněcka stále tvrdil své. Cilyk, to je krajní možnost, poslední naděje. Pokud nejde ložisko chránit jinak, pokud jste už vyčerpali všechny ostatní prostředky.

„A já jsem doma nezůstal,“ zakončí své vyprávění můj pán, avšak není vůbec jasné, jaký dům má vlastně na mysli. Druhého dne bude plukovník mluvit znovu, bude zase smažit brambory pro celou rodinu na velké černé pánvičce, zavře dveře do kuchyně, jako by tím chtěl zabránit, aby zápach jídla vnikl do pokojů, a bude vyprávět. Bude mluvit tím svým rodným nářečím smíchaným s citáty ze sovětských filmů o letcích a s termíny z učebnice aerodynamiky. Bude mluvit sám k sobě. Ale možná, že i na mě. Protože někdy řekne: „Ty vůbec ničemu nerozumíš, Dome. Jsi hlupáček...“

A já se budu tvářit, že neposlouchám a položím si tlamu na tlapky. Budu si představovat, jak ze země dobývají prastaré suroviny – kov, ropu, uhlí – ale zůstanou tam jen cilyky, které voní z hlubiny. Neposlouchám, dokonce zavřu oči. Lhostejnost je zdvořilost psů.